

LUDVÍK MIŠTERA

REGIONALISMUS, NÁZORNOST A POLYTECHNICKÉ VZDĚLÁNÍ VE FYZICKÉM ZEMĚPISU

Obecný fyzický zeměpis má vzhledem k svému úkolu — poznání přírodních složek zeměpisného prostředí — významné postavení v kurzu zeměpisu.

Svůj význam si podržuje i na pedagogických institutech, jejichž úkolem je vychovávat učitele zeměpisu pro 6. až 9. postupný ročník. K tomuto cíli musí přihlížet také obsah a rozsah zeměpisného učiva a tudíž i obecného fyzického zeměpisu. V žádném případě nelze připustit názory, které by vedly k podceňování a omezování fyzického zeměpisu na pedagogických institutech jenom proto, že se neučí jako samostatná disciplína ani na základní devítileté škole, ba dokonce ani na střední škole. Takové pojetí by vyplývalo z omezeného prakticismu, z nepochopení významu všeobecné fyzické i hospodářské geografie pro učitele i pro vlastní vyučovací předmět na základní devítileté škole. Právě naopak nové pojetí školy vyžaduje, aby učivo hospodářského zeměpisu, hospodářsko-politického přehledu světa se zvláštním zřetelem na naši socialistickou vlast, Sovětský svaz a ostatní socialistické země bylo podloženo solidními znalostmi geografického prostředí. Jednotlivé světadíly a oblasti ve výuce zeměpisu na základní devítileté škole jsou uváděny přehledem přírodních poměrů, aby hospodářské učivo mohlo být probíráno na určitém, konkrétním materiálu, přírodním prostředí. Marxistická geografie považuje geografické prostředí za významnou složku rozvoje společnosti, výroby a ekonomických vztahů. Kdybychom nekladli sami při výchově budoucích učitelů zeměpisu dostatečnou váhu právě na studium tohoto prostředí, nemohli bychom v zeměpisu správně uskutečňovat nové pojetí základní devítileté školy. Docházelo by k přehlížení, opomíjení hlavní myšlenky, a to spojení školy se životem — v tomto případě souvislosti přírodního prostředí s výrobou. Zeměpisné učivo by bylo totiž bez patřičného základu fyzického zeměpisu, tj. bez znalostí přírodních složek geografického prostředí, bez znalostí zákonitosti jeho vývoje, vztahů, stálých změn a působení společnosti, odtrženo od své podstaty a místo zeměpisu bychom chtěli vyučovali jakýmsi ekonomikám světadíly či států. To by však odporovalo požadavkům všeobecného vzdělání i teoretickým zásadám geografie.

Obecná fyzická geografie musí tedy na pedagogických institutech přihlížet k jejich poslání. Vedle obecných i speciálních poznatků v tomto předmětu, které jsou, resp. mohou být, poskytnuty i na jiných vysokých školách, musí se učitel fyzické geografie zaměřit především na metodické zpracování svých přednášek s ohledem ani ne tak na výchovu posluchačů k vědecké práci, ale především na jejich budoucí pedagogické působení. To neznamená, že by se muselo uplatňovat jednostranné protěžování metodické práce nad vlastním naukovým obsahem předmětu.

Právě pedagogická praxe nejlépe dokazuje, že učitelé, kteří ovládli vědní základ svého předmětu, dokáží jej obvykle také správně aplikovat, spojovat s životem a že volí i správné metody, jak látku v didaktickém výběru osnov správně podat, nezplošťovat obsah předmětu a zajišťovat všechny vzdělávací a výchovné cíle. Z pedagogických institutů by měli vycházet učitelé, kteří by měli takové vědní základy, aby mohli sami odborně pracovat, i když převážně právě na drobných regionálních úkolech, bez jejich vyřešení však nelze vypracovat žádnou větší syntetickou zeměpisnou práci.

Jak by se tudíž měly projevit změny v učivu zeměpisu na základní devítileté škole při stanovení obsahu a rozsahu obecného fyzického zeměpisu na pedagogických institutech? Máme-li řešit danou otázku, je nutno vycházet z této skutečnosti:

1. Obsah a rozsah fyzického zeměpisu na pedagogických institutech není určen jenom osnovami zeměpisu na základní devítileté škole, nýbrž nutností dát učiteli pro výuku hospodářské a regionální geografie potřebné znalosti přírodního prostředí, jeho vzniku a vývoje. Poněvadž však obsah a rozsah hospodářské a regionální geografie na PI vychází z osnov zeměpisu na základní devítileté škole, jeví se u fyzického zeměpisu na PI jen nepřímá závislosti na osnovách ZDŠ.

2. Rozsah i obsah učiva z obecné hospodářské a z regionální geografie a tedy včetně obecné fyzické geografie na PI musí být takový, aby učitelům zeměpisu na ZDŠ zajistil vědecké základy v jejich odborné specializaci, aby sami mohli pokračovat v dalším odborném studiu. Budoucí učitelé se nesmí tedy jen v kurzu, ať dálkového nebo interního studia, pouze se zeměpisem seznámit, ale musí ve svém odborném předmětu dosáhnout takový stupeň znalostí zeměpisných faktů, jejich vzájemných souvislostí, aby bylo u nich zajištěno nejen vytváření, ale i prohlubování geografického myšlení, tj. poznávání a chápání geografických závislostí v jejich komplexním působení.

3. Dostane-li pak na PI budoucí učitel zeměpisu dobré základy také ve fyzickém zeměpisu, naučí-li se uvést je v souvislost s předepsanou látkou v hospodářském regionálním zeměpisu a prakticky tyto souvislosti aplikovat při výuce hospodářského regionálního zeměpisu na ZDŠ, pak nemůžeme v novém vymezení zeměpisného učiva na ZDŠ — bez fyzického zeměpisu — spatřovat pouhý utilitarismus nebo praktikismus, nýbrž zajišťujeme kvalitně vyšší formu základního vzdělání.

Zkušenosti nám ukázaly, že za významnou podporu pracovních metod můžeme považovat regionalismus, názornost a polytechnické vzdělání. Samozřejmě, že různé metody musí být na pedagogickém institutu pojímány ve vyšší kvalitě, neboť jsou to metody obecné v tom smyslu, že jsou užívány na všech našich školách v zeměpisu i v jiných předmětech.

Regionalismus je významný především proto, že učivo zeměpisu ČSSR, zvláště důležité pro školy prvního cyklu, stále více navazuje a rozšiřuje znalosti o kraji. Požadavek názornosti nemá na PI jen obecný význam, jeho uplatňování v daleko širším měřítku je dáno rovněž charakterem školy. Názornost v celé šíři znamená vyučování slovem, obrazem, mapou a jinými pomůckami. Mnohé z nich mohou sloužit i jako předloha na podporu pedagogické tvořivosti mladých učitelů. Rozvíjení polytechnického vzdělání vyplývá již z úkodů a cílů geografie jako předmětu. Studenti se musí naučit jednak prakticky pracovat s přístroji a získat tak určité dovednosti a návyky polytechnického rázu, jednak jsou vedeni v seminářích k sestavování jednoduchých pomůcek, které mohou sloužit k prohloubení představ i vlastní práci na školách, kde budou po absolvování institutu působit.

I. Regionalismus, užívání regionálního, domovédného materiálu, vyžaduje záměrný, cílevědomý pracovní postup. Samozřejmě, že regionalismus sám o sobě již přispívá k názornosti učiva, ale nelze jej považovat za jednu z forem názornosti. Stejně tak názornost je i podmínkou polytechnického vzdělání. Všechny tři složky mají společné pojítko: tím je spojení s praxí, jednak se školou, s místem budoucího působení studenta, jednak s vlastní výrobní činností.

Jak prakticky zařazujeme regionální materiál v přednáškách fyzického zeměpisu? Např. v kapitole o podnebí uvádíme příklady jevů a aplikujeme obecné zákonitosti na poměrech vlastního kraje, nad mapou kraje a republiky či plastické mapy. Podmínkou je dobrá znalost fyzické geografie, tedy i znalost přírodních poměrů kraje.

Při zařazování regionálních prvků do učiva obecného fyzického zeměpisu musíme dbát, abychom dobrou snahu užít regionálních prvků, příkladů na podporu probíraného jevu „nepřehnali“. Je tu nebezpečí, že bychom mohli někdy zaměňovat obecnou fyzickou geografii za regionální výklady jen o přírodních poměrech kraje. Můžeme uplatňovat regionální prvky jen potud, pokud to sám obsah obecné fyzické geografie dovoluje.

Vliv terénu na podnebí ukazujeme konkrétně např. na vytvoření dešťového stínu, v němž leží západní Čechy. Převládající západní větry — s vysokou oceanitou 55 % — narážejí na okrajovou hradbu Českého masivu — Šumavy — Českého lesa i Krušných hor. Tak se snižují srážky např. v Plzeňské pánvi i více než o 200 mm oproti návětrným oblastem se stejnou nadmořskou výškou. Vliv nadmořské výšky na počet srážek dokazujeme na Šumavě a Krušných horách. Obě pohorí stojí v protikladu s místy nejnižších srážek v severovýchodní části Plzeňské pánve, která je nejvíce zastíněna (srážky i pod 500 mm). Pro srovnávání závislosti teploty, srážek a nadmořské výšky pak lze použít speciálních vlastních map se zakreslenými isotermami, isohyetami a isohypsami. Na základě map ukážeme častý výskyt tažných i místních bouřek z tepla, zvláště ve vyšších polohách Plzeňské pahorkatiny při jejím jihovýchodním okraji od Radbuzy přes Radyňskou pahorkatinu a Plánickou vrchovinu mezi Šumavou a Brdy. Stejně postupujeme při výkladu výskytu mrazíků, brzkém nástupu i pozdním odchodu, v Plzeňské pahorkatině od Plzeňské pánve až po Domažlicko. Studentům je daleko jasnější vysvětlení teplotných inverzí a föhnu v podhůří Šumavy a sníženinách Českého lesa, tvoření průmyslových mlh v okolí Plzně, v Sokolovské pánvi apod.

Na meteorologické stanici na letišti je možno se prakticky seznámit s meteorologickou službou, sestavováním synoptických map a předpovědí. V této kapitole nám jde také o to, aby se studenti naučili pracovat se všemi dostupnými přístroji, poznali práci blízkého meteorologického pracoviště a z vlastního místního pozorování vyvozovali patřičné závěry. Pro polytechnické vzdělání je důležité, aby práce studentů při pozorování místního klimatu a při meteorologických měřeních byly potřebné nejen pro metodickou činnost, ale měly význam i pro praktické využití. Současně se studentům dostává tak dostatek materiálu a zkušeností, aby postupně, zvláště v práci na venkovských základních devítiletých školách, dokázali rozlišit lidové pranostiky, opírající se o pozorování přírody, od náboženských pověr.

Také v kapitole o vodstvu můžeme řadu základních jevů doložit příklady z kraje. Řeky Plzeňské pánve (Mže, Radbuza, Úhlava, Úslava—Berounka) poskytují se svými přítoky dostatek materiálu k vysvětlení vzniku, vývoje toků apod. Na konkrétních údajích o srážkových poměrech kraje pak lépe vyložíme i koloběh vody, význam vegetačního krytu, vznik podzemních vod a pramenů. Srov-

náváním povodí a základních hydrologických dat dojdeme k hustotě říční sítě, k odtokovému koeficientu a průtočnosti jednotlivých řek. Vedle náskrzů, plastic-
kých map, modelů, tabulek a zkušeností z vlastního pozorování a měření jsou
nutné zvláště vycházky do terénu. Na exkurzích — a nemusí být vždy jen
v rámci předmětu, např. zájezd z péce svazácké pracovní skupiny, či odborů —
poznají studenti i některé přírodní zvláštnosti či zajímavosti kraje, např. Černé
jezero, které je ledovcového původu nebo Mladotické jezero, vzniklé sesutím
a přehrazením údolí, velké bohatství minerálních pramenů západočeských láz-
ní apod.

V části o morfologii povrchu můžeme na příkladu Plzeňské pahorkatiny, na
postupu peneplenisace, ukázat vývoj krajiny, uplatnění vývojového cyklu a dy-
namické geomorfologie. Tvary podmíněné horninami jsou v kraji na mnoha mís-
tech. Nedaleko Plzně např. bulizníkové suky a skalky, čedičové kužele nebo ho-
mole (u Nečtin, Bezručic) apod. Rozpad a rozklad žul nám na Manětínsku
vytvořil viklany, na zemních útvech u Radčic je patrna vedle činnosti vody
i činnost větru na modelaci tvarů a voštin. Ronové rýhy najdeme v antropogen-
ním terénu, takřka jako školský příklad na odklízových haldách dolů u Radnic
i jinde. Na Sokolovsku, u Ejovic, u Hromnice, na Radnicku, Nýřansku, na pře-
hradách u Hracholusk, u Jesenice a jinde pozorujeme vlivy člověka na reliéf te-
rénu. Při práci v terénu u Mladotického jezera se studenti seznámili s příkladem
sesutí, při práci na soutoku Úslavy s Mží sledovali výmolnou a nánosovou čin-
nost toků. Na obvodu Velké Plzně, u Božkova a u Hradiště, jsou četné říční me-
andry. Známé obří hrnce jsou na Křemelné i na Vydře. Činnost ledovců poznali
studenti na Jezerní stěně a Černém jezeře atp. Tvary pohoří je možno dobře
postřehnout z plastických map, z modelů dosud však málo využívaných při výuce.
Mimofádnou názorností vynikají letecké geomorfologické exkurse. Studenty ve-
deme také k pozorování svého rodného kraje. Sami sledují jeho přírodní zvláš-
tnosti a registrují zeměpisné zajímavosti.

Biogeografie nám pomáhá dokreslit přírodní poměry celého našeho kraje. Tyto
poznatky jsou důležité zvláště z hlediska zemědělské výroby. Zejména s půdami
se musí studenti dobře seznámit. Znalosti o rozšíření rostlinstva a živočišstva do-
kreslují pak onu komplexnost představ. Zvláště upozorňujeme na přírodní reser-
vace. Fenologické poměry sledujeme na fenologických mapách, které k tomuto
účelu máme k dispozici ve svém mapovém fondu.

Uvedli jsme příklady, jak je možno uplatnit regionální prvky při vyučování
fyzického zeměpisu na podporu poznání jednotlivých jevů a zákonitostí a pracó-
vat tak již s určitými představami studentů. Důvody, které nás vedou k zavádění
regionálních prvků do výkladu obecné fyzické geografie a i naše zkušenosti, mů-
žeme vyjádřit v několika hlavních bodech.

1. Zařazení regionálních prvků, regionálního materiálu do výkladu základních
jevů a zákonitostí v obecné fyzické geografii je zvláště důležité na pedagogických
institutech, neboť studenti budou učit zeměpisu právě v kraji, kde studují a dobrá
znalost kraje se tak předpokládá i pro jejich práci.

2. Obecné poznatky, zákonitosti a jevy tím nabývají na konkrétnosti, což činí
samo o sobě předmět názornější. Regionalismus zejména svou aktivní formou
místní aktualisace výrazně podporuje názornost.

3. Mladí učitelé zeměpisu získávají při poznávání geografického prostředí kraje
a jeho vývoje též základy k své regionální práci v místě svého působení.

4. Regionální materiál také zvyšuje zájem o aktivitu studentů, čímž se naskytá možnost pro působení vědeckých kroužků geografie na pedagogických institucích, především s regionálním zaměřením.

5. V regionalismu se vyzdvihuje výchovný a vzdělávací význam učiva obecné fyzické geografie — především poznání kraje a láska ke kraji — a to dvojím směrem: jednak se přímo působí na budoucí učitele zeměpisu, jednak jejich prostřednictvím později na výchovu mladé generace.

6. Zařazování regionálního materiálu do obecné fyzické geografie obsahuje v sobě i předpoklady spojení s praxí, zejména v komplexním průzkumu geografického prostředí v partii o půdách, v meteorologickém, hydraulickém a fenologickém pozorování.

II. Názornost je obecným požadavkem didaktiky. Tím více se pak musí uplatnit ve výkladu obecné fyzické geografie na vysokých školách, jejichž cílem je vychovávat učitele. Počítáme s tím, že budeme musít své přednášky propracovávat z metodického hlediska uplatnění názornosti ještě daleko pečlivěji. V budoucnu budou totiž žáci přicházet na studium zeměpisu bez hlubších znalostí z fyzického zeměpisu, který není na základní ani výběrové střední škole již systematicky probírán.

Zajisté není zapotřebí se zmiňovat o tom, že názornost, názorné vyučování, spočívá již v promyšleném přednesu, ve volbě slovních výrazů, v systematickosti a logičnosti postupu. Známe příklady, kdy význam sebelepší názorné pomůcky je setřen nedostatečným podáním. Značným příspěvkem k zvýšení názornosti je, jak bylo již uvedeno, zařazení regionálního materiálu.

Na podporu názornosti v obecné fyzické geografii užíváme několik druhů pomůcek. Mapy jednak běžné naší produkce, jednak německé se speciálním zaměřením k fyzické geografii. K vysvětlení klimatických vlivů na přírodu, zvláště pro fenologická pozorování a jejich význam pro zemědělskou výrobu, máme k dispozici mapy fenologické. Užíváme i map sestavených pro naše vyučovací účely.

Obrazů určených přímo pro fyzický zeměpis, a u nás vydaných, je málo. Jen některé obrazy z SPN lze použít, a to zejména obrazy novější, jako obrazy půd od Spirhanzla - Buriana či některé geomorfologické od V. Krále a J. Kunskeho. Proto jsme si pořídili přes stovku vlastních obrazů, kreslených většinou podle předloh nebo podle našich návrhů.

Obrazový materiál doplňujeme užíváním sovětských diafilmů, zvláště k partiím o povrchu a vodstvu. Pořizujeme si vlastní soubor barevných diapositivů, zejména krajových. Epidiaskopem promítáme obrázky podle potřeby z osobních sbírek. Máme vlastní seriál náčrtků a obrázků, vztahujících se ke kraji. Vhodné jsou obrázky z časopisu Lidé a země, pohlednice a také Kunskeho sbírka obrázků k fyzickému zeměpisu ČSSR. Filmy jsme užívali spíše příležitostně v seminářích.

Výbornou názornou pomůckou jsou trojrozměrné modely; máme jich několik. Plastické mapy republiky máme k dispozici podle potřeby pro každého studenta. Modely jsme si sestavili podle našich návrhů. Mezi nejlepší patří skládací model vývoje krajiny v okolí Chlumu u Plzně, vypracovaný podle prof. C. Purkyně pracovníkem katedry A. Zemanem. Představu krajiny podávají také vlastní vrstevnicové mapy některých míst.

Sbírký máme vybaveny přístroji pro meteorologické pozorování, jaká jsou zapotřebí pro zařízení meteorologických stanic prvního i druhého řádu; tedy od běžných teploměrů až po samopisné přístroje. Pro hydrologická pozorování je zapotřebí alespoň několika základních přístrojů jako hydrometrická křídla, vodočet-

né latě, plovák a průtokoměr. Četné přístroje je možné si pořídit svépomocí, zvláště pokud sledujeme spíše názornost než výsledky pozorování. Od všech přístrojů máme alespoň po dvou exemplářích nebo máme stejné přístroje v několika různých provedeních, např. psychrometry, thermografy aj., aby bylo možno provádět alespoň dvě srovnávací pozorování na různých místech současně. Je nutné, aby studenti během svého studia se seznámili a naučili pracovat se všemi přístroji. Určitě nestačí podniknout s nimi exkursi jen na meteorologickou nebo vodočetnou stanici.

Místo obrazů a schematických nákrešů můžeme — a často je to velmi účelné — kreslit zjednodušené náčrtky přímo při výkladu na tabuli. Ideální v tomto směru je projekční přístroj za denního světla Belzacar. Při minimální ztrátě času můžeme za projekce ukázat i detaily kresby, o jejíž zdůraznění nám jde. U Belzacaru můžeme nahradit některé obrazy a pracné schematické nákresey na tabuli schematickými nákresey na celofánu či na jiném průsvitném materiálu třeba z umělých hmot, takže je nemusíme vždy překreslovat na prosvětlovací pás přístroje.

Nebylo by účelné zdůrazňovat všeobecně platné zásady o názornosti, soustředíme se jen na význam názornosti v kurzu obecné fyzické geografie na pedagogických institutech.

1. Názornost v obecné fyzické geografii má hluboký metodický význam pro budoucí učitele zeměpisu, neboť je vede příkladem k důslednému užívání názoru v zeměpisu.

2. Názornost je podmínkou zdařilých konsultací a soustředění dálkově studujících, aby se zvládly i těžké partie látky, k nimž není dostatek názorného materiálu v učebnicích. Užívá se více modelů, schematických nákrešů a práce s přístroji.

3. Práce s názornými pomůckami a názornost sama přináší četné podněty pro pedagogickou tvořivost učitelů zeměpisu, zvláště přináší mnoho námětů k sestavování pomůcek pro potřebu školy.

4. Práce s různými přístroji a aplikace pozorování na výrobní činnost, zejména zemědělskou výrobu, přispívá k rozvíjení polytechnického vzdělání učitelů a jejich prostřednictvím bude uplatňována i v programu základní devítileté školy.

5. Připravované učebnice z fyzického zeměpisu pro studenty interního i dálkového studia PI by měly sledovat především stránku názornosti, zařazováním zvláště vhodně volených obrázků a schematických náčrtů, ukázek pozorování, jejich zpracování, příručních mapek s ohledem na republiku i svět.

6. V přednáškách a konsultacích z fyzické geografie na pedagogických institutech by se mělo více využívat moderních způsobů práce. K tomuto účelu je nutné uspořádat a vydat série potřebných schematických nákrešů a obrázků tištěných na celofánu či jiné průsvitné umělé hmotě pro práci s projekčním přístrojem za denního světla Belzacar.

III. Polytechnickému vzdělání a spojení se životem na našich vysokých školách bylo dosud věnováno málo pozornosti. Vysoké školy — zejména technického a zemědělského směru, popř. i přírodovědecké fakulty — mají úzkou odbornou specializaci, zaručující spojení s praxí. Avšak u vysokých škol humanitního typu a pedagogického zaměření se toto spojení dříve postrádalo. V jakém směru by se však mělo polytechnické vzdělání projevit v zeměpisu na pedagogických institutech a na školách vůbec? Nelze si spojení s praxí zužovat jen na spojení se střední školou. To by bylo spojení jednostranné. V tomto ohledu je zapotřebí, aby ve shodě s požadavky vyučování zeměpisu na základní devítileté

škole byli připravováni kandidáti učitelství zeměpisu tak, aby se již na přednáškách a v seminářích fyzického zeměpisu např. učili pracovat metodicky a rovnocenně i odborně. Sestavování různých jednoduchých pomůcek je důležitým přírůstkem této stránky spojení s praxí pro polytechnické vzdělání.

U fyzického zeměpisu, jako u každého předmětu, je zapotřebí, aby byla uplatněna i druhá stránka spojení se životem, s praxí, neboť ne jen „škola je základem života“, ale i „život je základem školy“. Co tomuto spojení může dát fyzický zeměpis? Především zajistit dovednosti a návyky v zacházení s meteorologickými a hydrologickými přístroji, poskytnout základy fenologického pozorování, pedologické zkušenosti, přispívat komplexním průzkumem a rozбором místní krajiny zejména k rozvoji zemědělství a jiných výrobních odvětví. Dnes při hospodaření ve větších celcích jsou základní znalosti z meteorologie i hydrologie nutné a zemědělská výroba s nimi musí počítat, jinak by nedosáhla vyšších výrobních výsledků. V Západočeském kraji, chudém na srážky i na podzemní vodu, vidíme tyto problémy před sebou zvláště výrazně.

Výroba je kritériem, které poznatky, dovednosti a návyky je možno považovat za součást polytechnického vzdělání. A tu vidíme, že poslání fyzického zeměpisu — studium přírodního geografického prostředí má, je-li správně vedeno, i veliký význam v polytechnickém vzdělání, na základě komplexního pohledu a metody komplexního průzkumu krajiny. Komplexní rozbor může ukazovat, jak která krajina je, nebo může být hospodářsky využívána z hlediska jejích přírodních podmínek.

A právě v tomto směru musíme zaměřovat exkurze i praxi z obecné fyzické geografie. Nesmíme dopustit, aby exkurze či praxe byly samoúčelné, naopak, aby byly vedeny s cílem komplexního průzkumu s výsledným hodnocením dané krajiny, tedy za součinnosti hospodářské geografie. Nabyli jsme v tomto směru určité zkušenosti v dřívějších letech. Nejdříve jsme takovýto druh zeměpisné praxe poznali mimo rámec kraje. Po zkušenostech doporučujeme — krajový charakter pedagogických institutů k tomu nyní sám vede — aby právě tato významná etapa shrnující v sobě analýzu a syntézu, kvalitativně nová, probíhala s ohledem na její praktický význam ve vlastním kraji.

Tento průzkum musí být však konán systematicky a metodicky dobře rozplánován. Již při exkurzích, při různých pozorováních využíváme možností a navazujeme styky s různými pozorovacími a výzkumnými stanicemi, meteorologickými, hydrologickými, pedologickými i jinými pracovišti. Pokračování nastává nyní na pedagogickém institutu při výchově učitelů zeměpisu pro 6.—9. ročník.

Shromáždění základních dat potřebných pro komplexní průzkum a nutné závěry sloužily samozřejmě i pro dálkové studium, kde práce musela probíhat pro nedostatek času plynuleji a zčásti byla etapově rozdělena na soustředění druhého a třetího ročníku.

Abychom právě nejvíce přispěli ke komplexnímu rozboru krajiny, podle potřeb hospodářství, vedeme a vedli jsme studující interního a dálkového studia k zeměpisnému zpracování místa svého působení, ponejvíce okresů. Často byly dosaženy velmi pěkné výsledky a vypracované práce sloužily a slouží učitelstvu celého okresu v okresních pedagogických střediscích, v sekcích zeměpisu. Jejich autoři měli možnost seznamovat se svou prací ostatní učitele a často i širší veřejnost. Takovéto práce jsou zvláště důležité a významné pro pohraniční okresy. Přispívají k prohloubení regionální práce, hlavně vytvářejí zájem o nová místa působení v pohraničí a svým způsobem napomáhají vytváření nových tradic. Během let se nám tak podařilo pokrýt těmito pracemi celý kraj.

Shrňme nyní i tuto část v několik hlavních zásad.

1. Fyzický zeměpis přispívá k polytechnickému vzdělání získáním určitých dovedností a návyků zvláště pro zemědělskou výrobu a přispívá k polytechnickému rozhledu.

a) Studenti si pořizují v seminářích některé základní pomůcky pro svou práci na škole.

b) Pro výrobu mají důležitost dovednosti a návyky plynoucí z práce s přístroji zejména při meteorologickém a hydrometeorologickém pozorování.

c) Vrcholným výsledkem studia geografického prostředí z hlediska polytechnického rozhledu je komplexní rozbor přírodních podmínek kraje jako předpokladu pro pochopení určitého ekonomickogeografického celku, za užití metody komplexního průzkumu.

2. Metody, jak zajistit hluboké a trvalé znalosti i polytechnické vzdělání v obecné fyzické geografii a tím dosáhnout i její spojení s praxí, jsou především vedle obecných metod, meteorologické, hydrologické a fenologické i pedologické pozorování, pozorování krajiny, exkurze a zeměpisná praxe, popřípadě spolupráce s některými stanicemi a výzkumnými ústavy. Rozbor krajiny metodou komplexního průzkumu je výslednou činností a nejvýznamnějším příspěvkem k polytechnickému rozhledu a spojení se životem.

3. Na základě určitých zkušeností pracují zejména studenti dálkového studia samostatně na vlastních průzkumech, studiu geografického prostředí v jeho komplexním, tj. i ekonomickém projevu.

Problematiku obecné fyzické geografie, její specifické postavení v kurzu zeměpisu zvláště na pedagogických institutech, jistě nelze vyřešit najednou. Zkušenosti je třeba sbírat po léta, ověřovat a doplňovat je o nové naše pracovní poznatky s používáním zvláště regionalismu a názornosti a metod polytechnického vzdělání. Chceme-li však dosáhnout dobrých výsledků v této základní zeměpisné disciplíně, musíme počítat s jejím významným postavením a poměrem mezi všemi zeměpisnými disciplínami, s jejími vzdělávacími a výchovnými cíly.

1. Obecná fyzická geografie musí poskytnout budoucím učitelům zeměpisu základní znalosti o jevech a zákonitostech vývoje geografického prostředí. Nelze ji pojímat staticky, ale je třeba více zdůrazňovat její dynamičnost, neboť člověk se stále více stává rozhodujícím činitelem, působícím na změny v geografickém prostředí.

2. Výchovný význam obecné fyzické geografie není ještě doceněn, ač fyzická geografie podporuje a vytváří materialistické pojetí světa a uvádí všechny jevy při studiu geografického prostředí v dialektickou souvislost v jednotlivostech i komplexním pojetí. Předmět tedy již sám svým obsahem podporuje rozvoj vědeckého světového názoru.

3. Uplatněním zejména regionalismu, názornosti a zásad polytechnického vzdělání v přednáškách, konzultacích a seminářích obecné fyzické geografie dosáhneme významného spojení předmětu se životem, s praxí.

4. Skutečný význam geografického prostředí bude aktivněji chápán v jeho hospodářském využívání v místě, kraji, v naší republice i ostatních socialistických státech, v kapitalistických státech a zvláště v zemích, které teprve začínají samy žít ze svého přírodního bohatství.

5. Aktivní úlohu geografického prostředí v rozvoji společnosti zdůrazňuje metoda komplexního průzkumu, vycházející z jeho materialistického hodnocení.

6. Bez základních znalostí obecného fyzického zeměpisu nebyla by možná regionální práce, průzkum kraje učiteli zeměpisu. To také podmiňuje cílevědomé a tvořivé zařazování regionálního materiálu do učiva zeměpisu a tím splnění velkých výchovných a vzdělávacích cílů zeměpisu.

7. Marxistické pojetí a výklad fyzické geografie vylučuje nevědecký determinismus a geopolitiku, zdůrazňuje však význam rozvoje výroby, jeho zpětné působení na geografické prostředí, využívání přírodních zákonů a jevů zejména v socialistických zemích.

Literatura:

- JAHN W.: Die polytechnische Bildung und ihre Verwirklichung im Erdkundeunterricht. Zeitschrift für den Erdkundeunterricht. Berlin 1957, Nr. 7—8, 193.
- MÍŠTERA L.: Meteorologické pozorování jako příspěvek zeměpisu k polytechnickému vzdělání a jeho spojení s výrobou. Sborník marx.-len. a dějepis-zeměpis II. SPN 1959, str. 259n.
- MÍŠTERA L.: Příspěvek zeměpisu k polytechnickému vzdělání žáků. Výroba a škola, č. 4, str. 159n.
- ZAPLETAL L.: Regionální geografie. Dějepis a zeměpis ve škole, 1960/61, č. 3 a 4, str. 33n., 75n.
- SAUŠKIN Ju. G.: Svjaz' prepodavanija geografii v škole s žiznju. Geografija v škole. Moskva 1958, 21 : Nr. 6 : 1p.

РЕГИОНАЛИЗМ, НАГЛЯДНОСТЬ И ПОЛИТЕХНИЧЕСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В ФИЗИЧЕСКОЙ ГЕОГРАФИИ

Значение физической географии с воспитательной и образовательной стороны не было в ВУЗах, готовящих учителей географии, всегда полностью оценено. Ее содержание и размах в педагогических институтах должны оставаться и в дальнейшем на таком уровне, который бы гарантировал правильное понимание природных закономерностей и их влияние на развитие производительных сил и производственных отношений, что так важно для профессии учителя и для специалистов-географов. Регионализм, наглядность и политехническое образование являются важным вкладом физической географии для активной связи практики с жизнью, помогают правильному методическому ходу обучения, правильному научному пониманию и практическому познанию в собственной исследовательской работе по комплексному исследованию края.

REGIONALISM, OBJECT TEACHING AND POLYTECHNICAL EDUCATION IN PHYSICAL GEOGRAPHY

At colleges where teachers of geography are trained, the educational aspect of physical geography is not always fully appreciated. On pedagogical institutes the contents of geography should be such as to secure full comprehension of natural laws and their influences upon the development of the production capacities and conditions, which is very important for the work of the teachers as well as for the expert work in geography itself. Regionalism, object teaching and polytechnical education help much to introduce physical geography into practice. They also contribute to correct, methodical progress in education and a proper scientific conception as well as to the proper application of knowledge in the actual scientific work on a complex investigation of the terrain.